

УДК 343.232

Г.В. Федотова,кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЗА УМОВИ
ВПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ¹**

Проаналізовано наукові джерела для розуміння запровадження кримінального проступку відповідно до принципів кримінального права. Особливу увагу приділено принципу верховенства права, принципу гуманізму, законності та ін.

Наголошено, що множинність принципів кримінального права, їх глибинний та об'єктивний характер, відповідна спеціалізація визначають своєрідну підставу запровадження кримінального проступку до галузі кримінального права, а також зумовлюють доктринальні основи подальшого становлення кримінального проступку до обраного вектора кримінально-правової політики.

Ключові слова: принципи кримінального права, кримінальний проступок, верховенство права, гласність, законність.

Проанализировано научные источники с целью понимания введения уголовного проступка соответственно принципам уголовного права. Особенное внимание уделено принципу главенствования права, принципу гуманизма, законности и др.

Отмечено, что множественность принципов уголовного права, их глубокий и объективный характер, определенная специализация определяют своего рода основание введения уголовного проступка в отрасль уголовного права, а также обуславливают доктринальные основы дальнейшего становления уголовного проступка соответственно выбранного вектора уголовно-правовой политики.

Ключевые слова: принципы уголовного права, уголовный проступок, верховенство права, гласность, законность.

The scientific sources have been analyzed to understand the introduction of a criminal offense in accordance with the principles of criminal law.

Particular attention is paid to the principle of the rule of law, the principle of humanism, legality, etc.

It was noted that the plurality of principles of criminal law, their deep and objective nature, certain specialization determine a kind of basis for introducing a criminal offense in the criminal law branch, as well as determine the doctrinal basis for the further development of a criminal offense, respectively, of the chosen vector of criminal legal policy.

Keywords: principles of criminal law, criminal offense, rule of law, publicity, legality.

У доктрині кримінального права досить чітко сформовано систему принципів, отже, й кримінальний проступок має відповідати цим принципам, а вони, відповідно, мають впливати на формування та впровадження кримінального проступку в кримінальне право України.

¹ Частина перша. Продовження в наступному номері.

Започаткування норм кримінального права для врегулювання такого юридичного явища, як кримінальний проступок, об'єктивно зумовлене саме правовим опосередкуванням, що спирається на відповідні принципи. У зв'язку з цим, убачається, що глибокий і всебічний аналіз сутності кримінального проступку та його подальше впровадження у кримінальне законодавство неможливе без з'ясування тих ідейних, керівних засад (принципів), які мають стати підвалинами таких положень. Власне, вони доповнюють характеристику кримінального проступку як окремого діяння, притаманного винятково галузі кримінального права. Принципи виступають допоміжною ознакою, оскільки відповідній галузі права характерні, крім загальних, і специфічні принципи, що виділяють індивідуальні особливості. Особливості принципів кримінального права зумовлюють їх послідовне теоретичне вивчення, яке забезпечить основу цілісного викладення кримінального проступку – окремого виду кримінального правопорушення у кримінальному законодавстві.

Розглядаючи принципи кримінального права, варто нагадати, що у філософії поняття “принцип” визначається як першооснова, керівна ідея, основне правило поведінки [1, с. 382]. Проте це визначення не єдине, яке можна знайти в науковій літературі. Під принципом (від лат. *principium* – основа, начало) розуміється також основне, вихідне положення певної теорії, вчення і таке ін., внутрішнє переконання, погляд на речі, які зумовлюють норму поведінки [2, с. 762].

Із загальної категорії “принцип” у юридичній науці виділено категорію “принципи права”. Їх розуміння, система та значення розкриті в багатьох працях як дослідників теорії держави і права, філософії права, так і представників галузевих юридичних наук. Принципи права є синтезуючими засадами, поєднувальними зв'язками, ідеологічною основою виникнення, становлення і функціонування багатьох правових явищ. Саме вони за сутністю є узагальненими відображеннями об'єктивних закономірностей розвитку суспільства, людства в цілому [3, с. 236]. Незважаючи на це, як у філософській, так і в юридичній науці бракує одностайності з приводу класифікації принципів права, визначення їх змісту та значення в регулюванні суспільних відносин.

Спираючись на наукові дослідження принципів права, пропонуємо принципи, яким мають відповідати положення про кримінальні проступки, поділити на три групи.

1. Загальноправові принципи. Йдеться про базові принципи, на яких засновується не лише правова система, а й праворозуміння, правотворення та правозастосування. До цієї групи належать принципи справедливості, гуманізму, верховенства права, рівності, законності, гласності, неухильності юридичної відповідальності. Ці принципи, передусім, оновлюють гуманістичний характер кримінально-правової політики та сприяють дотриманню і гарантуванню основоположних прав та свобод людини і громадянина в державі.

2. Конституційні принципи. Основний Закон держави встановлює конституційні підвалини, що визначають загальні засади державного та суспільного ладу, систему прав та свобод людини і громадянина, сутність і характер взаємовідносин між людиною і державою, порядок організації публічної влади та принципів, на яких ґрунтується кримінальна відповідальність. Звідси випливає, що норми-принципи Основного Закону закріплюють правові аксіоми, порушення яких автоматично веде до порушення засад установленого в державі конституційного ладу.

Через предмет конституційно-правового регулювання суспільних відносин у державі та суспільстві конституційні принципи також визначаються за сферами

конституційно-правового регулювання. Тому конституційні принципи, що в тому числі впливають на визначення сутності кримінального проступку, можна класифікувати таким чином:

– принципи, що визначають загальний стан правового регулювання суспільних відносин (розд. I Конституції України) – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3); органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (ст. 6); принцип верховенства права (ст. 8);

– принципи, що забезпечують реалізацію прав та свобод людини і громадянина (розд. II Конституції України) – усі люди вільні і рівні у своїй гідності та правах; права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21); конституційні права і свободи гарантуються і не можуть скасовуватися (ст. 22); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 24); презумпція юридичної відповідальності (ст. 62);

– принципи, що забезпечують участь фізичних та юридичних осіб, суб'єктів владних повноважень у кримінальних процесуальних правовідносинах – гарантування звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України (ст. 8); права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55); юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124).

3. Принципи кримінального права. У теорії кримінального права як за радянських часів, так і сьогодні постає питання щодо системи галузевих принципів кримінального законодавства і права. Найжвавіша дискусія стосовно проблеми принципів кримінального права відбулася в 90-ті рр. минулого століття, в якій активну участь взяли такі вчені, як: С.С. Алексєєв, А.М. Колодій, Л.В. Головкин, С.Г. Келіна, Т.В. Кленова, М.Й. Коржанський, Н.М. Кропачев, В.М. Кудрявцев, І.О. Кузнецов, В.В. Мальцев, В.О. Навроцький, П.А. Фефелов та ін. Нині окреслену тематику досліджують В.О. Гацелюк, В.К. Грищук, О.Е. Скакун та ін.

Під принципами кримінального права прийнято розглядати основні, провідні засади, закріплені в нормах права, що визначають побудову всієї галузі права, окремих її інститутів, правотворчу та правозастосовну діяльність [3, с. 10]. Варто наголосити, що вчені зробили спроби систематизувати принципи кримінального права на загальноправові та специфічні. Так, класифікація В.Д. Філімонова передбачає дворівневу систему принципів кримінального права, вирізняючи загальні та галузеві принципи [4, с. 79]. Схожий підхід пропонує й С.Г. Келіна і В.М. Кудрявцев, убачаючи також необхідність закріплення кримінально-правових принципів у вигляді статей Кримінального кодексу, виокремлюючи саме ті з них, які можуть бути сформульовані як законодавчий текст, тобто: законність; рівність громадян перед законом; принцип особистої відповідальності; принцип вини; невідворотність відповідальності; справедливість відповідальності; гуманізм; принцип демократизму [5, с. 76].

Виокремлювати загальні, міжгалузеві й галузеві принципи пропонував Г.А. Кригер. Серед останніх такими, що стосуються кримінального права, він

називав відповідальність за винне діяння, передбачене законом, особистий характер відповідальності, індивідуалізацію відповідальності й покарання, економію кримінальної репресії. Цей підхід базується на тому, що принципи гуманізму, законності, демократизму та деякі інші безперечно властиві кримінальному праву, але водночас вони певною мірою властиві різним галузям права. Тому їх визнають принципами усієї системи національного права або загальноправовими принципами [6, с. 102].

П.А. Фефелов пропонує власну систему принципів кримінального права. Так, невідворотність та індивідуалізацію покарання, на його думку, необхідно розглядати як основні принципи, оскільки саме вони відображають зв'язок між основними поняттями кримінального права, характеризують предмет і метод регулювання кримінального права, визначаючи специфіку цієї галузі. Принципи економії примусових заходів і відповідності покарання тяжкості скоєного діяння вчений також відносить до специфічних принципів, які характеризують усю галузь кримінального права в цілому, відрізняючи від основних за їх призначенням, а саме за виконанням лише регулятивної функції у процесі реалізації основних принципів [7, с. 40].

Викладені вченими системи принципів є цілком прийнятними та розглядаються в нашій статті як базові принципи кримінального права, які є визначальними в сутності кримінального проступку як виду кримінального правопорушення. При цьому акцент робитиметься на їх змістовій характеристиці, внаслідок чого кожний принцип подаватиметься як сукупність конкретних вимог, яким мають відповідати сформовані в майбутньому кримінально-правові норми про кримінальний проступок, оскільки саме принципи визначають основу кримінально-правового регулювання, поєднуючи в собі всю сукупність положень кримінального права. Один принцип кримінального права не може визначити структуру галузі, й окремо взятий інститут кримінального права не є проявом лише одного принципу. Ми розглянемо найбільш загальні положення, які виражають соціальну зумовленість, структуру і зміст кримінального проступку та є нормативною основою регулювання кримінально-правових відносин у межах цього діяння з моменту закріплення його нормами кримінального законодавства.

Таким чином, узагальнивши наведені положення, пропонуємо виокремити такі принципи кримінального права, які є визначальними для запровадження кримінального проступку (тільки тих діянь, які відповідають принципам кримінального права) до кримінального права. Це: принцип верховенства права, гуманізму, законності, справедливості, диференціації, індивідуалізації кримінальної відповідальності, гласності, демократизму, рівності перед законом, гармонійної єдності інтересів особистості та суспільства, професіоналізму тощо.

Верховенство права – один з основних принципів кримінального права. Цей принцип сприйнятий правовими системами багатьох європейських держав. В Україні основні ідеї класичного варіанту концепції верховенства права втілено в Основному Законі – Конституції, яка передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24 Конституції); права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 55 і 124 Конституції). Основні цінності, які асоціюються з аспектом верховенства права, – порядок, передбачуваність, упевненість, правова безпека.

Розглядаючи цей принцип щодо окремого діяння – кримінального проступку, насамперед, потрібно визначитися, над чим право пануватиме і здійснюватиме своє верховенство. Передусім, це суспільно небезпечна поведінка особи та настання за неї кримінальної відповідальності, а також захист осіб від свавільних дій уповноважених органів. Більш слушно характеризувати цей принцип як перевагу права над будь-якими рішеннями та діями окремих суб'єктів кримінально-правових відносин. Цей принцип щодо кримінального проступку обґрунтовуватиме закріплення норм, якими його регламентуватимуть лише положення закону, оскільки закон визначається основним джерелом права в сучасному суспільстві. Так, Конституцією України закріплено визначальну, провідну роль закону в правовій системі, зокрема системі джерел права, його вищу юридичну силу щодо підзаконних актів (ст. 8 Конституції України).

Обов'язок усіх осіб поважати право (кримінально-правові норми, якими врегульовуватиметься кримінальний проступок) забезпечуватиме ситуацію, за якої ніхто не стоятиме над правом і не перебуватиме поза правом. Тобто принцип гарантуватиме верховенство права, а не верховенство окремої особи. Запровадження кримінального проступку до законодавства про кримінальну відповідальність, що спирається на засади охорони прав і свобод людини, у разі порушення прав або свобод людини, які гарантуються цим законодавством, надаватиме можливість особі (право якої порушується) звернутися до компетентних органів із вимогою, яка ґрунтується на матеріальній нормі цього закону. І вже тоді діяльність органів досудового розслідування сприятиме підвищенню ролі в захисті прав і свобод людини, справедливому вирішенню питання щодо порушеного права, забезпечення перемоги принципу верховенства права в зазначеній сфері кримінально-правових відносин.

Принцип гуманізму спрямований на гуманізацію національної правової системи України. Значення гуманістичних ідей для правової системи не викликає сумніву, оскільки цей принцип втілено на конституційному рівні та регламентовано ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [8]. Особливе значення гуманізм має і для функціонування кримінального права. Запровадження кримінального проступку, насамперед, сприятиме гуманізації норм кримінального законодавства, оскільки принцип гуманізму – одна із найважливіших ціннісних характеристик цивілізованого суспільства, яка визначає благо людини, її право на свободу.

Водночас, спираючись на те, що розбудова правової держави потребує вдосконалення правової системи, принцип гуманізму має втілюватися в гуманізації кримінально-правової політики, яка, ставлячи за мету запровадження кримінального проступку, забезпечить:

- відсутність покарання за кримінальні проступки у виді позбавлення та обмеження волі;
- звуження кола осіб, які підлягають кримінальній відповідальності;
- зменшення тяжкості покарання;
- відсутність судимості як наслідку кримінальної відповідальності за кримінальні проступки;
- обмеження заходів, що застосовуються до осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, лише мінімально необхідними та достатніми для досягнення цілей їх виправлення та превенції [9].

Крім того, відбудеться поштовх для розвитку не лише кримінального, а й суміжних галузей права, до того ж викладений механізм запровадження

кримінально проступку забезпечить гуманізований курс кримінально-правової політики, який поступово вплине на правосвідомість громадян, сформує та закріпить у них почуття довіри до влади і правової захищеності, визначить моральну змістовність кримінального проступку.

Новий вид кримінального правопорушення – кримінальний проступок – має відповідати і одній з основних ідей кримінального права – законності. Принцип законності насамперед має забезпечити суворе та неухильне підкорення поведінки суб'єктів суспільних відносин вимогам законодавчих актів. Ще за часів римського права принцип законності висвітлювався в різних словотворчих варіантах, зокрема: “Законність – основа держави” (*Legalitas regnorum fundamentum*), “Ми можемо робити (тільки) те, що можемо робити законно” (*Id (tantum) possumus quod de jure possumus*), “Закон суворий, але це закон” (*Dura lex, sed lex*).

Принцип законності виправдано відображений у Конституції України, де міститься низка положень, що характеризують його сутність: по-перше, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19); по-друге, органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (ст. 6); по-третє, кожен громадянин зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68).

Досить широко зміст поняття “законність” тлумачать сучасні науковці. Загалом учених на чолі з Ю.С. Шемшученком вважають, що законність – один із головних принципів організації суспільного життя, сутність якого полягає в точному і неухильному виконанні законів усіма, кому ці закони адресовані. Законність не може підмінятися політичною та іншою доцільністю. Чинник доцільності має бути закладений у самих законах. Вони також мають відображати загальнонародні інтереси, а в юридичному сенсі – бути правовими [10, с. 290]. Колектив учених на чолі з О.В. Зайчуком визначають законність як режим (стан) відповідності дій, поведінки, діяльності посадових осіб, громадян та юридичних осіб законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті неухильного додержання останніх усіма суб'єктами права [11, с. 121]. Водночас законність зосереджена на формальному аспекті – відповідності дій законам і всій правовій системі. Саме це положення й визначає належність принципу законності до основних засад кримінального права в цілому і кримінального проступку зокрема. Принцип законності полягає в чіткому законодавчому визначенні поняття кримінального проступку, його кваліфікуючих ознак і покарання за нього. Таке бачення формується на підґрунті судження В.Д. Філімонова, який зазначав, що принцип законності охороняє інтереси особи не тільки при визнанні вчиненого діяння злочинним, а й у процесі індивідуалізації покарання судом, індивідуалізації виконання покарання (у тих межах, у яких цей процес урегульований кримінальним правом), а також при вирішенні питань звільнення від кримінальної відповідальності та покарання” [12, с. 79]. Крім того, законність щодо кримінального проступку має прояв у кількох вимірах: по-перше, як принцип, який гарантує визначення діянь і визначення діяння рівнозначного покарання. Законність гарантує застосування покарання за кримінальний проступок лише встановленого законодавством про кримінальну відповідальність; по-друге, як принцип здійснення державними органами владних повноважень; по-третє, як принцип поведінки осіб у сфері кримінального права, що розкривається через забезпечення можливості здійснення суб'єктами кримінально-правових відносин

наданих їм прав за умови неухильного виконання покладених на них обов'язків; по-четверте, як принцип побудови системи кримінально-правових норм, згідно з яким норми, що регламентуватимуть кримінальні проступки, мають відповідати конституції держави.

Реалізація принципу справедливості щодо кримінального проступку полягає у співвідношенні вчиненого особою суспільно небезпечного діяння (кримінального проступку) та призначеного за нього покарання.

У філософії під справедливістю розуміється моральний принцип, що означає покарання за зло та відплату за добро; вона припускає врахування міри заслуг, тобто міри добрих справ чи, навпаки, проступків і встановлення на цій підставі міри заохочень або покарань [13, с. 368]. Справедливість часто визначається через категорію належного, наприклад, у загальному сенсі справедливість припускає поняття про належне, яке містить вимогу відповідності між практичною роллю людини чи соціальної групи в житті суспільства та їх соціальним становищем, між їх правами й обов'язками, діянням і відплатою, працею та винагородою, злочином і покаранням тощо [14, с. 1151].

Проблема полягає в тому, що немає абсолютних цінностей, які могли б бути еталоном оцінки фактів у всі часи для всіх народів і навіть для того самого народу серед різних станів, класів і професій або для кожної окремої людини в тому числі. Тим не менше справедливість майже однакова для всіх людей, оскільки людська природа також майже скрізь однакова. Саме цим і пояснюється, що кожен ніби відчуває стан справедливості і, насамперед, несправедливості, хоча й не здатен вичерпно пояснити, в чому полягає сенс цієї категорії, адже, коли справедливість виражає досягнуту для певного історичного періоду гармонійність, оптимальність людських відносин, свідомість її взагалі не фіксує [15, с. 220–221].

Справедливість – внутрішня властивість і якість права, яка поглинає все кримінальне право. Звідси випливає вимога, тобто вплив принципу справедливості на всі норми кримінального права. З огляду на наведене, принцип справедливості можна визначити як одну з основних засад кримінального права, що базується на загальному понятті справедливості, утвореному в суспільстві: кожен має отримати належне. Відповідальність за кримінальний проступок має встановлювати співмірність реакції держави на вид кримінального правопорушення (невеликої суспільної небезпеки), а також принцип справедливості гарантує захист прав як особи, яка вчинила або могла вчинити кримінальний проступок, так і потерпілого.

Таким чином, принцип справедливості тісно переплітається з принципом диференціації кримінальної відповідальності. Термін “диференціація” означає поділ, розчленування цілого на різні елементи, частини й форми [2, с. 374] і має такі синоніми, як “поділ”, “розділення”, “розходження”, “різниця”, “розшарування” тощо. Отже, в контексті кримінальної відповідальності, спрощено – він може означати різну міру кримінальної відповідальності за різні види кримінального правопорушення. Поява в кримінальному процесуальному законодавстві визначення “кримінальне правопорушення” обґрунтовує принцип диференціації кримінальної відповідальності, який забезпечить розмежування відповідальності відповідно до тяжкості скоєного діяння та призначення різних засобів впливу на винну особу. Диференціація кримінальної відповідальності принципово необхідна для розвитку кримінально-правової теорії, є основою підвищення якості кримінального законодавства, що й виступає правовою гарантією застосування до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, справедливої кримінальної відповідальності.

Принцип індивідуалізації покарання передбачає призначення покарання за кримінальний проступок з огляду на особистісні якості суб'єктів та їх намірів щодо скоєного діяння, визначення розміру та значення заподіяної шкоди для потерпілої особи і можливості бути відновленою. Взагалі цей принцип означає, крім правильного призначення покарання, максимальну індивідуалізацію відповідальності покарання вчиненому діянню та особі, яка його вчинила.

Особливе місце серед принципів кримінального права, яким має відповідати сутність кримінального проступку, належить принцип гласності. Поняття гласності, сформувавшись у суспільній свідомості в середині XIX ст., постійно розвивалося разом з еволюцією державно-правових інститутів і трансформацією політичного режиму. Спочатку гласність розглядалася з максимально широких позицій: як вільне поширення відомостей про явища суспільного і державного життя, як право людини висловлювати свою думку (насамперед, критичну) щодо урядових заходів і установ, свобода і публічність слова усного і свобода слова друкованого, відкритість роботи державних та громадських органів. Так, О. Н. Ярмиш зазначає, що швидкий розвиток засобів масової комунікації значно полегшує інформаційний обмін, дає змогу якісно та кількісно його покращити, і водночас робить чим далі більш проблематичним приховування відомостей від широких кіл громадськості [16, с. 163].

Сенс і зміст гласності слід розглядати у п'яти основних проявах: 1) свободі й публічності слова усного та свободі слова друкованого, реальному плюралізмі думок, відкритому зіставленні ідей та інтересів; 2) наданні громадянам та їх об'єднанням інформації, необхідної для участі в обговоренні й вирішенні питань державного та суспільного життя, а також такої, що зачіпає їхні права, обов'язки й законні інтереси; 3) відкритості й доступності всіх органів влади й управління, посадових осіб для громадян, можливості безперешкодного звернення до них громадян із пропозиціями та заявами; 4) виявленні, вивченні громадської думки, зважанні на неї при розробці та прийнятті рішень; 5) обнародуванні прийнятих рішень і доведенні їх до відома зацікавлених осіб та організацій [17, с. 34–35]. Це дає нам підстави зазначати: принцип гласності полягає в ознайомленні суспільства із проектами нормативно-правових актів щодо введення кримінального проступку до кримінального законодавства з метою уникнення помилок і прогалин у правовому регулюванні кримінального проступку, підвищення його авторитетності та ефективності. Вільне та конструктивне обговорення зазначених проектів підтвердить доцільність уведення кримінального проступку. Відкрите для громадськості обговорення проектів нормативно-правових актів, інформування про них населення, прозорість їх обговорення в парламенті нададуть можливість громадянському суспільству встановити контроль за законодавчим процесом, вчасно коригувати проходження процедури розгляду проектів нормативних актів.

Крім того, в широкому обговоренні законопроектів громадськістю виявляється й принцип демократизму. Конкуренція кількох варіантів законопроектів щодо кримінального проступку, які виносяться на обговорення парламенту, свідчить про демократичне ставлення до цього питання. Ідеями демократичної правової соціальної держави є загальнолюдські цінності. Після здобуття незалежності вони набули пріоритетного значення, що й підтверджується Конституцією України (ст. 1). Правова держава – це держава реальних прав людини. На розвиток демократії як загального принципу життя, як форми організації та публічної влади, і громадянського суспільства спрямована державна політика на захист прав і свобод людини. Запровадження кримінального проступку певною мірою виконує функцію демократизації суспільства.

До того ж слід зважати й на принцип рівності громадян перед законом. Принцип рівності в найзагальнішому сенсі означає, що до однойменних суб'єктів не можуть застосовуватися будь-які розрізнення, винятки, обмеження чи переваги з огляду на певні їх властивості. Принцип рівності всіх учасників діяння, яке характеризуватиметься ознаками кримінального проступку, гарантуватиме їм рівність перед законом і судом, забезпечуватиме гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, закріпленого в ч. 1 ст. 55 Конституції України. Сьогодні принцип рівності є основою сучасної концепції справедливого правосуддя. Для кожної людини у правовій державі, насамперед, важливо мати доступ до правосуддя і можливість вільно, швидко, безперешкодно реалізувати право на судовий захист незалежно від належності до певної соціальної групи або інших персональних характеристик особи.

Принцип гармонійної єдності інтересів особистості та суспільства в кримінальному праві має враховувати існування особи в межах суспільства. Тільки разом з усіма вона може одержати захищеність. Відповідно, захищені особи утворюють належний і безпечний простір для існування всього суспільства. Проблема поєднання інтересів особистості й суспільства полягає в тому, щоб потреби людини були задоволені. Категорія потреби охоплює більш широке коло явищ, ніж категорія інтересу. Інтереси є в усіх суб'єктів: індивідів, соціальних груп, держав, суспільств, людства й та ін. Рушійна сила інтересу проявляється в тому, що людина зацікавлена в чомусь і за певних умов діє саме в цьому напрямі. Тому упровадження в кримінальне законодавство кримінального проступку має бути таким, що породжує зацікавленість у всього суспільства загалом та зважає на інтереси всіх його членів, оскільки суб'єктами кримінально-правових відносин можуть стати будь-які особи – як з боку потерпілої від кримінального проступку сторони, так і з боку особи, винної у скоєнні кримінального проступку. У суспільстві дуже часто відбувається складна взаємодія найрізноманітніших, суперечливих інтересів окремих осіб. Серед істотних умов поступального розвитку сучасного суспільства – узгодження, поєднання цих інтересів. Суспільство зацікавлене у зменшенні рівня злочинності, а окрема особа, яка є потерпілою від суспільно небезпечного діяння (що не спричинило їй великої шкоди і така шкода відновна), зацікавлена у відшкодуванні завданої шкоди. Відповідно, механізм регулювання суспільних відносин у межах кримінального проступку створює прийнятні як для суспільства, так і для особи умови. У суспільстві зменшиться кількість судимих за злочини осіб, кримінальна відповідальність наставатиме в короткі терміни, статистичні дані про стан злочинності відображатимуть реальну картину показників за злочини (більш тяжкі діяння) та кримінальні проступки (діяння з невеликим ступенем суспільної небезпеки). Особа матиме відшкодовану шкоду, а також віру в справедливість.

Окремо заслуговує на увагу принцип професіоналізму. Цей принцип, крім іншого, спрямовує на залучення фахівців до опрацювання на високому професійному рівні проблемних питань кримінально-правової політики загалом та підготовки альтернативних пропозицій щодо їх вирішення, а також сутності кримінального проступку як наукового потенціалу, надання важливої практичної інформації.

Окреслена система принципів кримінального права в цілому має важливе як теоретико-методологічне, так і практичне значення для правовідносин у сфері кримінального права. Принципи кримінального права – це доктринальне підґрунтя з'ясування сутності кримінального проступку, гарантування прав і встановлення обов'язків суб'єктів таких правовідносин. Оскільки введення кримінального

проступку до норм кримінального права для пересічного громадянина – настання кримінальної відповідальності, призначення кримінального покарання за діяння, назва якого є для суспільства новою. А такий важливий регулятор суспільних відносин, яким є інститут кримінальної відповідальності, обов'язково має базуватися на певних принципах, а саме принципах кримінального права. Маємо відмітити неспроможність одного принципу відобразити дію окремої категорії в кримінальному праві. Таким чином, до системи основних принципів, яким має відповідати кримінальний проступок як вид кримінального правопорушення, пропонуємо віднести такі: верховенство права, гуманізм, законність, справедливість, гласність, рівність, диференціація кримінальної відповідальності, індивідуалізація покарання, демократизм, професіоналізм та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. В.І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.
2. Словник іншомовних слів / уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
3. *Гусарев С.Д.* Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності : [навч. посіб.] / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2006. – 487 с.
4. *Филимонов В.Д.* Принципы уголовного права / В.Д. Филимонов. – М. : Центр ЮрИнфор, 2002. – 139 с.
5. *Келина С.Г.* Принципы советского уголовного права / С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. – М. : Наука. – 1988. – 176 с.
6. *Кригер Г.А.* Место принципов советского уголовного права в системе принципов права / Г.А. Кригер // Советское государство и право. – 1981. – № 2. – С. 102–110.
7. *Фефелов П.А.* Принципы советского уголовного права / П.А. Фефелов // Правоведение. – Л., 1989. – № 2. – С. 36–43.
8. Проект Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2643>.
9. *Федотова Г.В.* Особливості реалізації вимог принципу гуманізму в процесі запровадження інституту кримінального проступку в кримінальному праві України / Г.В. Федотова // Наука і правоохорона. – 2015. – № 4 (30). – С. 139–143.
10. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Юридична думка, 2012. – 1020 с.
11. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко та ін. ; за заг. ред. О.В. Зайчука. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
12. *Филимонов В.Д.* Принцип равенства граждан перед законом в уголовном праве / В.Д. Филимонов // Уголовное право в XXI веке : материалы Междунар. науч. конф. на юрид. ф-те МГУ им. М.В. Ломоносова 31 мая–1 июня 2001 г. – М. : ЛексЭст, 2002. – С. 223–228.
13. Краткий философский словарь / [под. ред. А.П. Алексеева]. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Проспект, 2002. – 496 с.
14. Новый энциклопедический словарь. – М. : Большая рос. энцикл. ; РИПОЛ классик, 2004. – 1456 с.
15. Філософія права : навч. посіб. / О.Г. Данільян, Л.Д. Байрачна, С.І. Максимов та ін. ; за ред. О.Г. Данільяна. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.
16. *Ярмиш О.Н.* Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник / О.Н. Ярмиш, В.О. Сergyin. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 653 с.
17. *Батурин Ю.М.* Нужен ли новый закон? / Ю.М. Батурин // Гласность : мнения, поиски, политика. – М., 1989. – С. 34–35.

Отримано 26.01.2017